

УДК 378.14.035 (045)

Вікторія Ромашенко
ORCID iD 0000-0002-8674-9535кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри освітнього менеджменту та педагогіки,
Маріупольський державний університет,
пр. Миру, 89-а, 87500 м. Маріуполь, Україна
romashenkov86@gmail.com

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ТА ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ ФІЛОЛОГІЧНОГО НАПРЯМУ

У статті розглянуто проблему формування соціокультурної та полікультурної компетентностей у студентів філологічного напрямку. Визначено особливості формування зазначених компетентностей у рамках культурологічної парадигми. Систематизовано різні підходи до визначення поняття «полікультурна компетентність». Охарактеризовано структуру полікультурної компетентності. Розглянуто процес становлення терміну «соціокультурна компетентність» у педагогічній науці. Проаналізовано засоби формування полікультурної та соціокультурної компетентностей у майбутніх філологів.

Ключові слова: культурологічна парадигма; полікультурна компетентність; соціокультурна компетентність.

Вступ. Інтеграція України до європейської спільноти, приєднання вітчизняної системи вищої освіти до Болонської декларації, перехід розвинутих країн світу від постіндустріального до інформаційного суспільства, орієнтація на загальноєвропейські рекомендації та вимоги з мовної освіти передбачають наявність полікультурної та соціокультурної компетентностей у майбутніх філологів.

Оновлення освітніх систем, адекватне змінам, передбачає збагачення існуючого змісту навчання й виховання, пошуку шляхів підвищення якості навчального процесу за перспективи зростання частки інтелектуального компонента в освітньому полікультурному середовищі. Пропагуються ідеї демократизації, європейського співтовариства, ціложиттєвого навчання, мобільності студентів і викладачів, компетентнісного підходу. Тому **метою нашого дослідження** є теоретичне обґрунтування сутності соціокультурної та полікультурної компетентностей у змісті навчання студентів філологічного профілю. Завдання дослідження полягає у визначенні засобів формування полікультурної та соціокультурної компетентностей майбутніх філологів у контексті культурологічної парадигми, що має бути обов'язковим у будь-якому університеті.

Формування соціокультурної та полікультурної компетентностей у студентів філологічного напрямку. Аналіз наукових джерел засвідчує, що в теорії і практиці вищої освіти накопичено значний досвід, який може стати основою формування полікультурної компетентності студентів-філологів:

розкрито зміст понять «полікультурність» (О. Гриценко, М. Денисенко, О. Комаровська, О. Овчарук, П. Сисоєв), «полікультурний підхід» в освіті (О. Ковальчук); визначено особливості формування полікультурної компетентності бакалаврів (О. Бондаревська, Б. Гершунський, Н. Коломінський, І. Соколова, О. Щеглова,).

Підґрунтя формування соціокультурної компетентності досліджували М. Байрам, Ж. Зарат, П. Сулейманова, Ян ван Ек та ін.

Питаннями теорії міжкультурної комунікації, діалогу культур займалися Н. Алмазова, О. Садохін та ін. Вивчення мов у зв'язку з вивченням культур розглядали Р. Мільруд, С. Савіньон, В. Сафонова тощо.

Умови формування соціокультурної компетентності майбутніх фахівців розглядаються в роботах таких вчених як О. Жежера, С. Шехавцова та ін., проте проблема формування соціокультурної та полікультурної компетентностей у змісті навчання студентів філологічного напрямку залишається актуальною й до сьогодні.

Методологічними засадами нашого дослідження є культурологічна парадигма (Г. Балл, М. Бахтін, В. Біблер, Є. Іванов). Услід за ученими ми вважаємо, що освітня культурологічна парадигма визначається рядом структурно-функціональних елементів, таких як: система знань та умінь, що актуалізуються в певну історичну епоху; усвідомлення людиною типу культури, до якої вона належить, і способів особистісного розвитку в процесі її засвоєння; усвідомлення взаємозв'язку культури і моралі особистості, цінностей куль-

тури та освіти в суспільстві; уявлення про образ і місце викладача як носія знань і культури в процесі педагогічної діяльності (Щукін А. Н., 2004, с. 139-140).

Погоджуючись з думкою Н. Бордовської, значимо, що «культурологічна парадигма більшою мірою орієнтує не на знання, а на засвоєння елементів культури, навчання, поведінки, спілкування» (Бордовська Н. В., 2007, с. 30). Слушною є також думка І. Соколової про взаємозв'язок освіти і культури, який вибудовується в полікультурному середовищі вищого закладу освіти в цілому та філологічного факультету зокрема через узагальнення, збереження і відродження культурно-освітніх традицій народу, етносу, нації (Соколова І. В., 2008, с. 28).

Таким чином, під культурологічною парадигмою сучасної освіти будемо розуміти рівноправну взаємодію учасників навчального процесу, спрямованого на формування у майбутніх філологів мотивації та інтересу до культури іншого народу, розвиток аналітичних умінь, які будуть необхідні під час зіставлення та аналізування культурних явищ, способу життя чи ментальності того чи іншого етносу, готовності до міжкультурної взаємодії в поліетнічному середовищі. Отже, культурологічна парадигма сприяє кращому розумінню особливостей професійної підготовки філологів, узагальненим об'єктом діяльності яких є мова (українська або іноземна) та література (українська або зарубіжна) (Соколова І. В., 2008, с. 23).

У контексті нашого дослідження розглянемо процес становлення терміну «соціокультурна компетентність» у педагогічній науці.

Уперше, як вважає І. Зимня, освіта, яка була зорієнтована на розвиток компетентностей, була сформована у 70-х рр. в Америці в загальному контексті, поняття «компетентність» було застосовано до теорії мови, трансформаційної граматики Н. Хомського. Увагу було звернено на різницю між компетенцією та компетентністю, тобто різницю між знанням мови співрозмовника або слухача та реальним уживанням мови в різних конкретних ситуаціях (Зимня І. А., 2003, с. 34).

Дослідник Ян ван Ек трактує соціокультурну компетентність як «здатність до адекватної взаємодії у ситуаціях повсякденного життя, підтримки соціальних контактів» (Van Ek J. A., Trim J. L., 2001, р. 95). Інші дослідники, М. Байрам та Ж. Зарат (Yugan M., Zarate G., 1997), вважають, що соціокультурна компетентність включає здатність до взаємодії з іншими, пізнання їх способу життя. С. Савіньон соціокультурну компетентність розглядає як рівень знань соціокультурного контексту використання іноземної мови; характеристику досвіду спілкування та використання мови в різноманітних соціокультурних ситуаціях (Savignon S. J., 2002, р. 9).

Е. Куртен виокремлює наступні вміння і здатності, необхідні для формування соціокультурної

компетентності майбутнього філолога: вміння щоденного спілкування, знання традицій та умов життя; знання соціальних звичаїв; знання цінностей, вірувань, відносин між представниками інших культур; вміння адекватного використання засобів вербальної комунікації; вміння адекватного використання засобів невербальної комунікації (Куртен Е., 2001, с. 184).

Існує багато засобів формування соціокультурної компетентності студентів філологічного напрямку, серед яких: підручник, мовне портфоліо, інформаційні технології, соціокультурний портфель тощо.

У контексті дослідження проблеми вважаємо доцільним акцентувати увагу на одному з самих цікавих та ефективних засобів формування соціокультурної компетентності, а саме на соціокультурному портфелі (далі СКП).

Метою укладачів СКП філолога є організація та реалізація самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів, учителів і викладачів ІМ, спрямованої на оволодіння знаннями, навичками та вміннями соціокультурної компетентності, самооцінки отриманих результатів і самовдосконалення, саморозвитку особистості та можливості надання й обміну інформацією соціокультурного характеру. Соціокультурний портфель – це пакет документів, розроблений для вдосконалення соціокультурної компетентності. За допомогою СКП його власники збирають, систематизують матеріали та завдання на вдосконалення СКК, демонструють свої досягнення та надбання, самостійно оцінюють і відстежують власний рівень соціокультурної компетентності. Базуючись на результатах Європейського досвіду використання мовних портфелів у вивченні іноземної мови, вважаємо, що СКП має спонукати майбутніх філологів до самостійної роботи з обраної професії, оскільки він (Петранговська Н. Р., 2012):

- дозволяє охопити і спланувати весь комплекс самостійної рефлексивної діяльності власника Портфеля;
- спонукає його самого обирати власні цілі, терміни виконання і рефлексивно оцінювати свою роботу;
- є основою для контролю та самоконтролю;
- не обмежує творчості, відповідальності, ініціативності, самостійності вчителів та їх учнів, а навпаки, заохочує їх;
- сприяє виникненню задуму формування певних навичок і вмінь викладання іноземної мови та його реалізації.

Систематизуємо різні підходи до визначення поняття «полікультурна компетентність»: здатність особи реалізовувати знання і навички в новій ситуації (Н. Мілованова та В. Прудаєва); індивідуальна характеристика міри відповідності потребам професії, базовий компонент поняття «педагогічна культура», що сприяє форму-

ванню фахівця високої культури (О. Проворов, О. Смолянінова); оволодіння досягненнями культури, а також розуміння та повага до людей інших національностей, релігій, культур, мов, рас, політичних уподобань та соціального становища (Н. Бордовська); система взаємозв'язаних та взаємообумовлених знань, вмінь, навичок, здібностей, опиту, особистих якостей, яке складають одне ціле (В. Макаєв).

Погоджуючись з думкою І. Соколової, зазначимо, що полікультурна компетентність майбутнього філолога – це цілісне, інтегративне, багаторівневе, особистісне новоутворення, що є результатом професійної підготовки особи у вищому навчальному закладі та у процесі неперервної педагогічної освіти, успішність якої зумовлена сукупністю сформованих у студента компетенцій, які сприяють соціалізації особистості, формуванню в неї світоглядних та науково-професійних поглядів, формуванню педагогічної творчості та майстерності, визначають успішність професійної педагогічної діяльності, здатність до самореалізації, саморозвитку та самовдосконалення впродовж життя (Соколова І. В., 2008, с. 321).

Що стосується структури полікультурної компетентності, на наш погляд, її слід представити як сукупність динамічних і статичних компонентів. Статична форма вияву компетентності засвідчує певний початковий рівень її сформованості, тобто наявний рівень теоретичних знань, первинних умінь, якостей особистості тощо. Динамічна форма характеризує рівень умінь діяти в різноманітних ситуаціях професійного спілкування, діяти у полікультурному середовищі, виявляти здатність виконувати педагогічні функції, набуваючи таким чином досвіду особистісної і професійної поведінки.

Оскільки полікультурна компетентність взаємопов'язана з освітою через поняття культурного та соціального контекстів та оволодіння ними, вона має розвиватися і реалізовуватися комплексно. Культурний контекст передбачає знання реалій, загальних для всього народу. Соціальний контекст – це знання конкретних соціальних умов спілкування, прийнятих у країні, мова якої вивчається.

З цього випливає наше розуміння полікультурної компетентності філолога як здатності до національної самоідентифікації та інтеграції, готовності вести діалог національних та іншомовних культур, застосовуючи при цьому різні стратегії поведінки, долаючи міжкультурні непорозуміння, конфліктні ситуації, стереотипи в стосунках із представниками різних культур для уникнення міжнаціональних конфліктів, досягнення компромісів і налагодження співпраці.

Ми погоджуємося з думкою Осипової Н. В., яка вважає, що найбільш ефективними підходами, що сприяють формуванню компетентностей майбутніх спеціалістів, є наступні: системний,

компетентнісний та діяльнісний. Системний підхід забезпечує взаємозв'язок та взаємодію навчального та позанавчального процесів, а також процес саморозвитку студентів під час навчання у ВНЗ. Компетентнісний підхід спрямований на формування умінь вирішувати студентами дослідницькі проблемні ситуації. Діяльнісний підхід дозволяє залучати студентів до активної науково-дослідницької діяльності протягом їхнього навчання у вищій школі та в подальшій професійній діяльності (Осіпова Н. В., Вінник М. О., Тарасіч Ю. Г. 2014, с. 152).

І. А. Закірянова, у своєму дослідженні, серед напрямків організації освітньої діяльності, які сприяють формуванню базових компетентностей майбутніх філологів (серед яких соціо- та полікультурна компетентності), розглядає екстенсивний та інтенсивний. Авторка зазначає, що можливості екстенсивного засобу організації освітньої діяльності в сучасних умовах практично вичерпали себе: збільшення термінів навчання чи навантаження студентів не може вирішити проблеми ефективного формування соціокультурної компетентності в майбутніх філологів. Автором обґрунтовано положення про те, що можливості формування соціокультурної та полікультурної компетентностей при вивченні різних дисциплін значно зростають у межах інтенсивного способу організації вузівського навчального процесу (за рахунок інтегрування різних областей знань, синтезу різних навчальних предметів тощо), тому що він спрямований на створення цілісної картини світу, що сприяє більш продуктивному оволодінню студентами новим арсеналом не тільки професійних умінь, але й професійно значущих особистісних якостей, що, як наслідок, закономірно підвищує їх власний рівень професійної і особистісної успішності (Закірянова І. А., 2006, с. 14).

Доцільним вважаємо зазначити, що процес формування соціокультурної та полікультурної компетентностей особистості в цілому, та майбутніх філологів зокрема, має відбуватися засобами інформаційних технологій. Існує багато засобів інформаційних технологій, за допомогою яких поглиблюються полікультурна та соціокультурна компетентності майбутніх філологів, а саме: різноманітні електронні тестові та інформаційні програми з історії, культури, мистецтва країн, мова яких вивчається, електронні підручники та посібники, а також художня література в електронному варіанті. Вищезазначені засоби є джерелом, яке надихає студентів на пошук додаткової інформації, а також на створення різноманітних мультимедійних презентацій, проектів та подальшої науково-дослідницької роботи. За А. Макаренка, поглиблення полікультурної спрямованості мовної підготовки студентів в умовах глобальної освіти має на меті розвиток полікультурної компетентності, який стане чинником формування толерантної свідомості особистості (Макаренко І. А., 2010).

Висновки. У процесі дослідження ми дійшли висновку, що результатом сформованості полікультурної компетентності у студентів філологічного напрямку є здатність спілкуватися з представниками різних етнічних груп та здійснювати міжкультурне спілкування; порівнювати мовні системи та національні культури, розвивати пізнавальну діяльність, формувати вміння орієнтуватися в інформаційному просторі полікультурного світу; самостійно конструювати свої знання.

Соціокультурна компетентність забезпечує можливість орієнтуватися в соціокультурних осо-

бливостях автентичного мовного середовища, прогнозувати можливі соціокультурні перешкоди в умовах міжкультурного спілкування і способи їх усунення, адаптуватися до іншомовного середовища, слідуючи канонам ввічливості в середовищі іншої культури, проявляючи повагу до традицій, ритуалів і стилю життя представників іншого культурного співтовариства.

Перспективи подальших досліджень спрямовані на вивчення ключових компетентностей студентів-філологів.

Література

1. Закірянова І. А. Формування соціокультурної компетентності у майбутніх учителів іноземної мови в процесі професійної підготовки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд.пед. наук : спец. 13. 00. 04 «Теорія і методика професійної освіти» / І. А. Закірянова. – Київ, 2006. – 20 с.
2. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / И. А. Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5. – С. 34–42.
3. Макаренко І. А. Інтернет як спосіб полікультури в умовах глобального образования [Електронний ресурс] / І. А. Макаренко / Издательский дом «Первое сентября» [в рамках Всероссийского фестиваля педагогических идей «Открытый урок»]. – 2010 р. – Режим доступу: <http://festival/1september/articles/503278/> (дата звернення: 02.08.2017). – Назва з екрана.
4. Осипова Н. В. Модель формування дослідницької компетентності у майбутніх інженерів-програмістів / Н. В. Осипова, М. О. Вінник, Ю. Г. Тарасіч // Інформаційні технології в освіті. – 2014. – № 20. – С. 150–159. doi:10.14308/ite000505// ISSN 1998-6939.
5. Петранговська Н. Р. Соціокультурний портфель як засіб формування соціокультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови [Електронний ресурс] / Н. Р. Петранговська. – Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/10153/1/Petrang.pdf> (дата звернення: 03.08.2017). – Назва з екрана.
6. Соколова І. В. Професійна підготовка майбутнього вчителя-філолога за двома спеціальностями : монографія / І. В. Соколова // За ред. С. О. Сисоевої ; МОН України. АПН України. Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. – Маріуполь : Д.: АРТ-ПРЕС, 2008. – 400 с.
7. Savignon S. J. Communicative Language Teaching: Linguistic Theory and Classroom Practice, Interpreting Communicative Language Teaching / S. J. Savignon // Yale University Press, 2002.
8. Van Ek J. A. Vantage / J. A. Van Ek, J. L. M. Trim // Cambridge University Press, 2001.

References

1. Zakirianova I. A. (2006). Formuvannia sotsiokulturnoi kompetentnosti u maibutnix uchyteliv inozemnoi movy v protsesi profesiinoi pidhotovky [Formation of sociocultural competence of future teachers of a foreign language in the process of professional training]: Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv, 20 (ukr).
2. Zimnjaja I. A. (2003). Kljuchevye kompetencii – novaja paradigma rezul'tata obrazovanija [Key competences is the new paradigm of education result]. Vysshee obrazovanie segodnja, 5, 34–42 (rus).
3. Makarenko I. A. (2010). Internet kak sposob polikul'tury v uslovijah global'nogo obrazovanija [The Internet as a method of polyculture in the context of global education]. Izdatel'skij dom «Pervoe sentjabrja». Available at: <http://festival/1september/articles/503278/> (rus).
4. Osypova N. V., Vinnyk M. O., Tarasich Ju. Gh. (2014). Modelj formuvannja doslidnyckoji kompetentnosti u majbutnix inzheneriv-proghramistiv [The model of formation of research competence of future engineers]. Informacijni tekhnologhiji v osviti, 20, 150–159 (ukr).
5. Petranghovsjka N. R. (2012). Sociokuljturnyj portfelj jak zasib formuvannja sociokuljturnoji kompetentnosti majbutnjogho vchytelja inozemnoji movy [Sociocultural portfolio as a means of forming sociocultural competence of future foreign language teacher]. Available at: <http://eprints.zu.edu.ua/10153/1/Petrang.pdf> (ukr).
6. Sokolova I. V. (2008). Profesijna pidghotovka majbutnjogho vchytelja-filologha za dvoma special'nostjami [Professional training of future teacher-philologist in two specialties]. S. O. Sysojeva (Ed.). Mariupol: ART-PRES, 400 (ukr).
7. Savignon S. J. (2002). Communicative Language Teaching: Linguistic Theory and Classroom Practice, Interpreting Communicative Language Teaching. Yale University Press (eng).
8. Van Ek J. A., Trim J. L. M. (2001). Vantage. Cambridge University Press (eng).

ПРОБЛЕМА ФОРМИРОВАНИЯ СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ И ПОЛИКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ У СТУДЕНТОВ ФИЛОЛОГИЧЕСКОГО НАПРАВЛЕНИЯ

Ромашенко Виктория, кандидат педагогических наук, старший преподаватель кафедры образовательного менеджмента и педагогики, Мариупольский государственный университет, пр. Мира, 89-а, 87500 г. Мариуполь, Украина, romashenkov86@gmail.com

В статье рассмотрена проблема формирования социокультурной и поликультурной компетентностей у студентов филологического направления обучения. Определены особенности формирования обозначенных компетентностей в рамках культурологической парадигмы. Систематизированы различные подходы к определению понятия «поликультурная компетентность». Охарактеризована структура поликультурной компетентности. Рассмотрен процесс становления термина «социокультурная компетентность» в педагогической теории. Проанализированы средства формирования поликультурной и социокультурной компетентностей у будущих филологов.

Ключевые слова: культурологическая парадигма; поликультурная компетентность; социокультурная компетентность.

THE PROBLEM OF FORMATION OF STUDENT'S SOCIOCULTURAL AND MULTICULTURAL COMPETENCES OF PHILOLOGICAL COURSE

Romashenko Vicktoriia, PhD, Lecturer in Educational management and pedagogy department, Mariupol State University, 89-a Miru Str., 87500 Mariupol, Ukraine, romashenkov86@gmail.com

The article deals with the problem of formation of students' sociocultural and multicultural competence of philological course. It was determined the peculiarities of formation of indicated competences as a part of cultural paradigm. Cultural paradigm of modern education is understood by the author of the article as equal interaction of participants in educational process, which is led to form a motivation and interest of future philologists to the culture of other people, to develop analytical skills which will be necessary while comparing and analyzing cultural events, way of live or mentality of a particular ethnos, to get ready to intercultural interaction in cosmopolitan surrounding. It was systemized different approaches to define a notion «multicultural competence». In the article it was characterized the structure of multicultural competence which is presented as a complex of dynamic and static components. It was considered the process of formation of the notion «sociocultural competence» in pedagogical science. The author analyzed means of formation of multicultural and sociocultural competences at future philologists. It was pointed out that one of the most effective means of formation of sociocultural competence is sociocultural suitcase.

Through attention is paid to the fact that sociocultural suitcase allows to cover and plan the whole complex of student's self-work; it motivates him to choose his own aims and appraises the activity of a student reflectively; it is the basis for control and self-control; it does not limit creativity, responsibility, initiative, teachers' and pupils' independence, it assists appearing of a concept of formation definite skills to teach foreign language and its realization.

Keywords: cultural paradigm; multicultural competence; sociocultural competence.

Стаття надійшла до редакції 14.08.2017

Прийнято до друку 05.10.2017